

Nd.

27. Frumvarp

til laga um ráðstafanir til útrýmingar fjárkláða.

Flutningsm.: Bjarni Jónsson frá Vogu.

1. gr.

Landsstjórninni veitist heimild til að gera ráðstafanir til algerðrar út-

rýmingar fjárkláða og láta fram fara tvennar baðanir með 12 daga millibili á öllu sauðfje, svo fljótt sem því verður við komið.

2. gr.

Reglugerð um framkvæmdir verksins semur landsstjórnin eftir tillögum dýralæknisins í Reykjavík, en felur dýralæknunum, hverjum í sínum fjórðungi, að annast og hafa eftirlit með framkvæmdunum.

Í reglugerðinni má ákveða sektir fyrir brot á henni.

3. gr.

Allur kostnaður við útrýming fjárkláðans greiðist að hálfu af eignum fjárens, en hinn helmingurinn úr ríkissjóði. Landsstjórnin ákveður hver baðlyf skuli notuð og sjer um útvegum þeirra.

4. gr.

Þann vetur sem útrýmingarboðunin fer fram, skulu hinar árlegu þrifaðanir samkv. lögum nr. 46, 10. nóv. 1913, niður falla og frestað skal framkvæmd tilskipunar 5. jan. 1866, tilsk. 4. mars 1871 og laga 8. nóv. 1901, að því leyti sem tilskipanir þær og lög samrýmast ekki lögum þessum.

Greinargerð.

Greindir menn og reyndir í Dalasýslu hafa hvað eftir annað snúið sjer til Alþingis og beðist ráðstafana til þess að útrýma fjárkláðanum. Nú hefir Guðbrandur Jónsson á Spákelsstöðum sent þinginu langt og fróðlegt erindi um þetta mál. Jeg hefi því beðið Magnús Einarsson dýralækni að semja frv. í þessa átt og legg það fyrir deildina. Erindi Guðbrands er svo:

Háttvirta Alþingi!

Jeg gerist svo djarfur að leyfa mjer að senda yður eftirfarandi erindi eða athugasemdir viðvikjandi fjárkláðanum hjer á landi og útrýmingu hans.

Þegar lítið er yfir sögu fjárkláðans frá því fyrst, að hans varð vart hjer, til þessa tíma, finst mjer sem telja megi hann eina af landplágunum, sem hjer hafa gengið, að minsta kosti um einn tíma. Man jeg líka eftir, þegar jeg var unglingur, að jeg heyrði aldrað fólk þá minnst á hann og tala um hann þannig, enda hefir líka löggjöldin reynt til að útrýma honum með öllu, en mistök hafa þó verið á, að það hafi tekist til þessa.

Ílt finst mjer, að verk, sem byrjað hefir verið á að framkvæma og kostað hefir verið til ærnu fje bæði frá einstaklingum og hinu opinbera, skuli vera hætt við í miðju kafi, og það jafnvel þá, þegar vissa er fengin fyrir því, að verkið er hægt að framkvæma með fremur litlum tilkostnaði, og þegar líka um jafnmikið þjóðnytjafyrtæki er að ræða sem útrýming fjárkláðans er.

Hjer hafa verið og eru enn þrenn lagaboð, sem öll beinast að því einu að útrýma fjárkláðanum, sem sje: 1. tilskipun frá 5. jan. 1866, 2. tilskipun frá 4. mars 1871 (niðurskurðarl. alræmdu) og 3. lög 8. nóv. 1901. Með hinum síð-

ast töldu lögum er háð höfuðorusta við fjárkláðamaurinn og gengið svo vel fram, að ætla má, að fjárkláðinn hafi um nokkur ár útrýmst úr flestum hjeruðum landsins, en orustan var of stutt; hefði verið baðað nokkra vetur samfleytt um alt landið, hefði fjárkláðinn útrýmst með öllu, en einhversstaðar hafa sloppið lifandi maurar, sem svo hafa náð að auka kyn sitt og breiðast út um landið aftur.

Engan vafa tel jeg þó á því, að hefði tilskipuninni frá 1866 og viðaukalögnum frá 1901 verið fylgt í öllum greinum, væri nú enginn fjárkláði til lengur hjer í landi, því eftir þessum lagaboðum átti vöndulega að líta eftir, hvort fjárkláða yrði vart, og ef það kæmi fyrir, að einangra þá strax og baða alt sjúkt og grunað fje; en þetta hefir farið á annan veg.

Einstakir menn, sumir að minsta kosti, sem orðið hafa varir við kláða hjá sjer, hafa forsómað að tilkynna um hann og jafnvel hilmað, og lögreglustjórar og hreppstjórar hafa líka algerlega forsómað það, sem þeim bar að gera hjer að lútandi samkvæmt tilskipuninni frá 1866 og viðaukalögnum, og sumir af þeim vita einu sinni ekki, hvað lagaboð þessi mæla fyrir.

Þótt fjárkláðinn kunní nú aftur að vera kominn í flest hjeruð landsins, sem jeg veit þó ekki með vissu hvort er, þá hefir þó mjög mikið unnist við tilraunir þær, sem gerðar hafa verið til að útrýma honum, því með því hefir þó fengist örugg vissa fyrir því, að útrýma má honum með böðun, sje baðlyfið haft við hæfi sterkt og unnið að böðunarstarfinu að öðru leyti vöndulega, og þegar nú þessi vissa er fengin, sýnist nú svo í fljótu bragði, að bændum ætti að vera það vorkunnarlaust að leggjast á eitt með að útrýma honum; allir ættu þeir að geta sjeð, að best er að vera laus við hann, því kláðasjúk kind getur með engu móti þrifist á hvaða tíma sem er; jafnvel að sumrinu í bestu veðrum, þegar hún fóðrast þá á tómu grængresi, getur hún dregist upp og orðið ósjálfbjarga. -- Þessu hefi jeg sjálfur orðið sjónarvottur að.

Jeg vjek að því hjer á undan, að bændum ætti ekki að vera vorkunn á að útrýma fjárkláðanum, þar sem nú væri fengin vissa fyrir því, að útrýma mætti honum með böðunum, en til þess að það takist, verða baðanir að framkvæmast allsstaðar, þar sem nokkur kláðavon er, og líka að mestu leyti samtímis, svo að baðaðar og óbaðaðar kindur ekki komi saman. Nú er það svo, að sumir bændur verjast fjárkláðanum með öllu eða að mestu, enda þótt nágrannar þeirra sumir hafi hann hjá sjer árið um kring og tíðar samgöngur sjeu á fje þeirra; en árvekni, ástundun og tilkostnað verður sá bóndi að hafa, sem þannig getur varist kláðanum, og hart er það líka fyrir hann að verða að þola það að eiga alt af á hættu, að fjenaðurinn smitist árlega, ef ekki daglega, af annara kindum, sem eins gætu verið heilbrigðar, ef bara ekki vantaði eina saman kærusemi fjáreiganda til þess.

Hjer finst mjer að löggjöfin verði að koma til; hún á að vernda rjett einstaklingsins. Þetta er nú að vísu gert í fyrirmælum tilskipunarinnar frá 1866 og viðaukalögnum frá 1901, en þessi lagaboð hjer að lútandi eru ekki haldin hjer fremur en engin væru, enda erum við Dalasýslubúar líka oftast núna sýslumannslausir. Hin almennu þrifaböðunarlög frá 10. nóv. 1913 hafa að mínu áliti ekki gert minsta gagn til að útrýma fjárkláðanum, enda virðist, að þau hafi ekki verið samin til þess, eins og orðið »þrifaböðun« í fyrstu greininni líka bendir til. Hefir þá löggjöfin líklega gert ráð fyrir, að búið væri að útrýma honum, en þær

baðanir, sem þau lög skipa fyrir um, hafa á sumum stöðum orðið beinlínis til að auka kláðann og á þann hátt, að sum af hinum lögskipuðu baðlyfjum, sem brúkuð hafa verið, eru svo veik, að maurinn, sem borist hefir í baðlöginn af kláðasjúkum kindum, hefir komist úr honum astur lifandi á heilbrigðar kindur, sem baðaðar hafa verið úr sama legi, og smitað þannig örara en ella mundi. Þetta kann nú sumum að þykja öfgar, en hægt er mjer að sanna þetta, þótt ekki hirði jeg að rökræða það frekar hjer. Veldur ef til vill nokkru hjer um óvand-virkni baðenda; lögin sjálf eru líka ófullkomin, þar sem þau ekki mæla fyrir um neitt verulegt eftirlit með böðunum nje um eftirlit með blöndun á baðlegi; má þó óhætt fullyrða, að þess hefði þurft, að minsta kosti í sumum stöðum.

Síðan útrýmingarböðunin fór fram um land alt, hefir stjórnarráðið nokkrum sinnum skipað fyrir um fjárbaðanir á ríkissjóðs-kostnað í einstökum hjeruðum í hvert skifti, þar sem fjárkláða hefir þá orðið vart, en þær ráðstaf-anir hefir mjer virst reynast eintómt kák, að eins til að eyða peningum, sem betur hefði verið varið til annars; og nú í vetur hafa verið fyrirskipaðar baðanir á ríkissjóðs-kostnað á allvíðtæku svæði, en aldrei finst mjer þó sem kákið hafi verið annað eins í þessu efni, ef ekki kennir kæruleysis í meðhöndlun ríkissjóðs, ef ekki hefir átt að baða annað fje en á þeim heimilum, þar sem kláða varð vart við kláðaskoðun þá, er fram fór í byrjun des. í vetur, enda þótt vitanlegt sje, að kláði hefir verið á mikið fleiri heimilum í haust og fjeð því verið smitað, þó ekki væri komið hrúður, og heldur ekki skipað fyrir um eftirlit með böð-unum. Þessi ráðstöfun verður líka meira kák fyrir það, hvað hún kemur seint; bæði er nú það, að hin lögskipaða þrifaböðun, sem framkvæmast á á tímabilinu frá 1. nóv. til 15. jan., var fyrir löngu um garð gengin á sumum stöðum, sem mjer finst að stjórnarráðið hefði átt að athuga. Enn er það, að þegar skipun þessi kemur, er orðið ómögulegt að ná að sjer baðlyfinu á sumum stöðum; að minsta kosti var það svo hjer. Ekkert skip gat þá orðið komist inn á Hvamms-fjörð fyrir íshroða, og ófært var að sækja á klökkum út í Stykkishólm alt það baðlyf, sem hefði þurft til Dala, og því síður, að hægt sje að koma við æki þessa leið. En þrátt fyrir þessi mistök á stjórnarráðstöfun þessari mun þó ríkis-sjóður kosta baðanir á nokkrum stöðum nú í vetur, en Dalasýsla mun þó öll eða mestöll verða fyrir utan það; má þó nokkurn veginn fullyrða, að fjárkláðinn sje hjer útbreiddur um alt, því ekkert heimili mun til, sem bægt sje að fullyrða um að sje grunlaust. Nokkrum einstökum heimilum hjer og hvar mun hafa tek-ist að verjast honum að mestu, þótt ekki hafi þeim tekist að einangra fjenaðinn frá kláðasjúkum kindum þann tíma, sem hann er ekki í húsi.

Jeg vil geta þess, að mjer hefir verið sýnt skeyti það, sem stjórnarráðið sendi til sýslumanns hjer viðvikjandi þessari ríkissjóðskostnaðar-böðun, og vildi jeg mega skilja það svo, að baða ætti allar kláðasjúkar kindur, og enn fremur allar grunaðar kindur, hvar sem væri í hjeraðinu; en þann veg var það skilið af ýmsum mönnum, sem hjer um áttu að ráða, að baða ætti aðeins á þeim bæjum þar sem kláðasjúkar kindur findust, þegar kláðaskoðun fór fram í haust; var þó þá á sumum bæjum alveg nýskeð búið að farga kláðasjúkum kindum, og því engin von til að þær findust þar þá dagana, en margar kindur gátu þá verið auðugar af maurum, þó ekki sæjust, og komnar með hrúður eftir fáa daga.

Jeg hefi hjer að framan orðið nokkuð margorður um þetta efni, en vil nú leyfa mjer, að víkja að því nokkrum orðum, á hvern hátt jeg hefi hugsað

mjer að útrýma mætti fjárkláðanum, án þess það verði fjárhagslega tilfinnanlegt hinu opinbera og einstaklingum.

Jeg er fyllilega þeirrar skoðunar, að fjárhagslega er bændum alls ekki ofvaxið að útrýma fjárkláðanum, en samhuga vilji og viðleitni allra verður að vera til þess; annars tekst það ekki, en um slíkt er varla að ræða enn sem komið er. Kæruleysi sumra fjárhafa er of mikið í þessu efni, til þess að treysta megi að þetta takist afskiftalaust frá hendi löggjafarinnar. Á þessu kæruleysi er það sem fjárkláðamaurinn hefir lifað og dafnað undanfarin ár og breiðst um landið.

Hjer verður að mínu áliti að semja ný lög um útrýminguná og nema úr gildi öll þau lagaboð, sem nú eru hjer um; ekki svo að skilja, að jeg áliti ekki neitt nýlilegt í þeim, heldur hitt, að jeg tel heppilegra að yngja þau upp og færa þau saman í eina heild. Það er að mjer virðist komið sem upp í hefð að hrjóta þessi lagaboð, sem nú eru, sem jeg hygg að siður verði um ný lög, að minsta kosti fyrst í stað, þó aldrei nema margt af hinum eldri ákvæðum verði tekið upp í þau. Í lögnum verður að skipa fyrir um maurdrepandi baðanir á sauðfje um land alt, um örugt eftirlit með þeim og um eftirlit með heilbrigði fjárens, sem jeg tel ekki minst um vert, og svo líka hvaðan kostnaður hjer af leiðandi skuli greiðast.

Einn eftirlitsmaður ætti að vera í hverjum hreppi á öllu landinu, sem sýslumaður skipaði í samráði við hlutaðeigandi hreppsnefnd. Ein böðun ætti að fara fram á öllu sauðfje á tímabilinu frá 1.—24. des. Eftirlitsmaður ætti nákvæmlega að líta eftir, að þær fari reglulega fram og lögum samkvæmt. Áður en byrjað er að baða á hverjum stað, verður að grandskoða hverja kind, og þar sem kláða kann að verða vart, sje baðað aftur alt fje á því heimili eftir hæfilegan tíma.

Þar sem hreppar eru stórir eða fjármargir, ætti eftirlitsmaður að mega kveðja sjer til aðstoðar 1—2 menn til þess að böðun geti verið lokið innan hins tiltekna tíma, en svara ætti hann sjálfur til, ef einhversstaðar kynni að koma fyrir mistök á eftirliti þessara manna, því þess betur mundi hann vanda val þeirra.

Í byrjun marsmánaðar ætti eftirlitsmaður að grandskoða hverja kind í hreppnum, og komi þá í ljós, að kláði hafi einhversstaðar gert vart við sig að vetrinum eftir að böðun fór fram, ætti að baða þá samstundis alt fje á því heimili. Jeg hefi reynslu fyrir því, að ekkert sakar að neinu leyti, þó ær sjeu baðaðar á þeim tíma. Þessa ráðstöfun tel jeg afaráriðandi; er þá vissa fyrir því, að kláðakindum sje ekki slept úr húsi að vorinu, og hafi enginn kláði þá gert vart við sig að neinu leyti, gerir hann það valla þó síðar sje; en sleppi aftur á móti kláðasjúk kind út úr húsi að vorinu, getur hún smitað afarmikið yfir tímenn til hausts.

Badlyf það, sem brúkað er, verður að vera rannsakað á þann hátt, að vissa sje fyrir að það sje maurdrepandi; það verður líka að vera handhægt til notkunar; ákvarða verður hversu lengi hverri kind sje haldið niðri í baðleginum og hversu lengi fje sje haldið í húsi eftir böðun, sem líklega ætti ekki að vera styttra en 3 dagar.

Sjálfsagt er að eftirlitsmaður njóti aðstoðar lögreglustjóra, ef þess kynni einhversstaðar með að þurfa.

Á manntalsþingum ætti eftirlitsmaður að afhenda sýslumanni skýrslu um störf sín yfir síðastliðinn vetur, er svo sendir hana til hagstofunnar. Í skýrslunni

ætti að greina frá hvaða daga baðað er, og hvað margt fje á hverjum stað, enn fremur ef kláða hefir orðið vart, og þá á hvaða tíma, hvaða bæjum og í hvað mörgu fje á hverjum stað. Ætti með því að fást nokkurn veginn vissa um, hvað gengur með útrýminguna.

Alt baðlyf, sem þarf til að framkvæma baðanir þessar, ættu hreppsnefndir að útvega en fjáreigendur að borga. Viðvíkjandi útvegum á baðlyfi til einnar böðunar tel jeg heppilegt ákvæði 5. gr. í þrifaböðunarlögunum frá 1913, að sleptu stjórnarráðinu sem millilið, en það baðlyf, sem þurfa kynni til fleiri baðana, ættu hreppsfjelögin að hafa til, eða tryggja sjer á einhvern hátt, t. d. hjá kaupsfjelögum eða verslunum, og á ábyrgð hreppsnefnda ætti það að vera, að alt af sjeu fyrir hendi nægileg baðlyf til þeirra baðana, sem fyrir kunna að koma.

Laun eftirlitsmanns tel jeg nokkuð hæfilegt 3—4 aur. fyrir hverja kind, sem böðuð er hvert skifti, en 2 aur. á kind fyrir eftirlitið í apríl, því ekki þarf að gera ráð fyrir að hann kosti sig á meðan; með greiðslu á launum sínum verður hann líklega að eiga aðgang hjá hreppsnefnd og sje hún skyld til að greiða það úr sveitarsjóði, en innheimta það þá aftur hjá hlutaðeigendum. Gæti hún ef til vill notið aðstoðar eftirlitsmanns til þess, um leið og hann framkvæmir starfið. Gjald þetta verður hver fjárhafi að inna af hendi fyrir alt það fje, sem hann hefir á sóðri, og mega þá aftur eiga aðgang að fjáreigendum, og lögtaksrjett verður það að hafa, en heppilegra hefði jeg nú talið, að eftirlitsmaður tæki laun sín hjá sýslumanni, úr sýslusjóði, en hann þá aftur innheimti þau á manntalsþingum, annaðhvort hjá fjárhöfum eða hreppsnefndum. En þetta fyrirkomulag þykir nú ef til vill óþarflega umfangsmikið; það sem sjerstaklega vakir fyrir mjer hjer er það, að eftirlitið alt sje vel trygt, því á því finst mjer alt velta um framkvæmd þessa máls; verður því að koma öllu svo fyrir, að ekkert geti veikt aðstöðu eftirlitsmannsins, og að hann sje sem minst háður þeim, sem hann litur eftir hjá. Þann greiðslumáta, að eftirlitsmaður hafi víst á kind, en ekki daglaun, tel jeg hagkvæmara og sanngjarnara öllum hlutaðeigendum, vegna þess sjerstaklega, að þó að margt fje sje að baða á einum stað, mundi því þó vera lokið á einum degi, eða látið ganga fram á nóttina, þar til búið er. Aftur á móti mundi dagurinn líka eyðast til að baða á öðrum stað sem fátt er, en þá leggur líka eftirlitsmaðurinn þar minna á sig.

Jeg vil taka það fram, að jeg tel óþarft að eftirlitsmaður taki þátt í böðunarstarfinu, en aldrei má hann vikja frá því, og blanda ætti hann sjálfur lögin. Það getur verið mjög nýtur eftirlitsmaður, sem ekki er þó fær um að starfa að böðun, enda ekki nema hraustustu mönnum hent að ferðast að kvöldinu á milli bæja í misjófnum veðrum, blautum eftir böðunarstarf, sem eftirlitsmaður yrði oftast að gera til að undirbúa þar böðun næsta dag.

Jeg býst nú við, að sumum kunni að finnast alt óþarfa umstang, sem jeg hefi hjer bent á um eftirlitið, og aðeins megi fela hreppstjórum eða hreppsnefndum að velja menn til eftirlits eða sjá um það, en slíkt mundi reynast kák. Jeg veit vel, að á mörgum stöðum mundi fyllilega mega treysta bæði hreppstjórum og hreppsnefndum til þessa, en þeir menn mundu líka finnast meðal þeirra, sem hugsuðu mest um það að koma þessu þannig fyrir, að kostnaðurinn yrði sem minstur, þótt notin yrðu líka minni; en hjer mega engin mistök koma fyrir á nokkrum stað, ef takast á að útrýma fjárkláðanum. Kostnaður við að framkvæma tillögur mínar er afar lítill hverjum einstaklingi, baðlyfið og mest 1—2

dagsverk (eftirlitsmaður) árlega, sem fyllilega mundi borgast með aukinni ull við góð þrif fjenaðarins, að sleptu öllu auknu fódri og sjerstakri umönnun, sem kláðasjúkar kindur verða að hafa, og að sleptum öllum lífum, ungum og gömlum, sem fjárkláðinn hefir eyðilaggt undanfarin ár á sumum stöðum.

En eru nú þessar tillögur minar einhlítar til að útrýma fjárkláðanum?

Engan vafa tel jeg á því, að sjeu þessar baðanir framkvæmdar með eftirliti í nokkur ár hljóti fjárkláðinn að útrýmast. Jeg þykist hafa, meira að segja, örugga reynslu fyrir því, að þótt nokkuð mikill fjárkláði sje, þá útrýmist hann algerlega með einni böðun, sje baðað upp úr Coopers fjárbaðdufti, og jeg veit af mörgum mönnum hjer, sem þykjast fullvissir um þetta sama. Hr. Hallgrímur Þorbergsson fjárræktarmaður minnst á í »Frey« (6. ár bls. 92) not þessa baðlyfs í Bretlandi, og getur þess, að það vari í ullinni alt að mánaðar tíma eftir böðunina og drepi því öll kvikindi, sem koma í ullina á því tímabili; telur hann það eina baðlyfið, sem útrýmt geti færilúsinni til fulls, því það drepi lúsina jafnóðum og hún skriði út úr egginu. Þetta baðlyf, eða annað því um líkt og hjer er lýst, ætti að lögskipa til notkunar við útrýminguna.

Jeg læt þá þessar línur frá mjer fara með þeirri ósk og þeirri von, að þingið nú í vetur geri eitthvað í þessu máli, sem verulegt gagn sje að til framkvæmda, en útrými öllu káki hjer að lútandi, sem ekki er nema til kostnaðar fyrir ríki og þjóð. Jeg vona, að þingið sje nú skipað einhverjum þeim mönnum, sem láti þetta mál til sín taka svo um muni.

Með mikilli virðingu.

Spákelsstöðum, 30. jan. 1920.

Guðbrandur Jónsson.